

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research
Cilt: 11 Sayı: 56 Nisan 2018 Volume: 11 Issue: 56 April 2018
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581
<http://dx.doi.org/10.17719/jisr.20185638984>

KIBRIS'TA MÜSLÜMAN EVKAFI'NIN SÖMÜRGE DÖNEMİNDEKİ YÖNETİMİ ADMINISTRATION OF THE ISLAMIC FOUNDATIONS IN CYPRUS DURING THE COLONIAL PERIOD Nazım BERATLI*

Öz

Kıbrıs'ın 1878 yılında Osmanlı devletinden fiilen ayrılması sonucunda, adadaki Müslüman vakıflarının yönetimi, ülkenin yöneticisi İngiltere tarafından, kendi çıkarına göre düzenlenip, 20.yy başlarından itibaren yozlaştırılmıştır. Bu süreçte, İngilizler kadar, adanın Türk ileri gelenleri ve Osmanlı İmparatorluğu yöneticilerinin ihmalleri ve bazen işbirlikleri toprak mülkiyeti bakımından Kıbrıs Türk Cemaati'ne büyük zararlar vermiştir. Hatalar, uluslaşma çağında rasyonalizm ve pozitivism uğruna, laikleşme çabaları esnasında, durumu değerlendirememenin verdiği bir aymazlık sonucunda, her iki tarafta da devam etmiş ve bundan adanın öteki unsuru, ciddi yarar sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Vakıf, Evkaf, Osmanlı, Britanya, Kıbrıs.

Abstract

After the Ottoman recession in 1878, administration of the Islamic foundations in Cyprus had been implemented with the interests of Great Britain, instead of the Islamic rules, by the colonial government of the island. The main construction of the Islamic foundations of Cyprus, have been spoiled because of those implementations from the beginning of the 20th century. It should be said that not only the British rulers, but even the leaders of the Turkish Community of the island and Ottoman authorities could be accused about the situation as well. Turkish Community of the Cyprus have lost a great part of the ownership on properties in the island and the "other" community had some benefits on the land ownerships, as a conclusion of these policies.

Keywords: Ottoman, British, Islamic Rules, Religious Foundations of the Cyprus.

1. GİRİŞ

Kıbrıs Sorunu'nun uzun tarihinde, sayısız görüşme maratonu yapılmış, ancak henüz taraflar arasında yakınlaşma bile sağlanamamıştır. Bunun nedeni tarafların görüşme yapmayı, uzun bir stratejinin taktik adımları olarak görmeleridir. Gerek sorunun asıl muhatapları Kıbrıslı Türkler ve Rumlar, gerek anavatanları, gerekse de konuya sonradan eklenen dış güçler, "çözümü" sürekli koşulların, kendi çıkarları için en elverişli olacağı konjonktüre ertelemektedirler. Doğal olarak kimse, azami çıkar elde edemeyeceği bir anlaşma yapmak istememekte var olan durumun aynen sürmesinden şikâyetçi olan bir taraf da şimdilik, bulunmamaktadır. Dünya koşullarının değişebileceği gelecek bir zamanda, var olan durumdan, zarar gördüğünü düşünen herhangi bir tarafın, çözümü zorlaması, beklenebilir. Daha doğrusu, bir "çözüm" durumunun, taraflardan herhangi birine, bugün var olan statüko'dan daha fazla yarar sağlayacağı ihtimali olmadan, Kıbrıs'ta var olan durumun değişeceğini ummak, gerçeklerle bağdaşmıyor. Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarının kullanılması bu konuda katalizatör bir rol oynamaya adaydır. Ancak önemle üzerinde durulması gereken, bu kadar çok farklı gücün taraf konumunda olduğu böyle bir durumda, öngörülen "çözüm" konseptinin, kimin çıkarlarını temsil edeceği.

Bu bakımdan, farklı çıkarların bir ortak bileşkesini bulmak, herhalde çok kolay bir iş değildir. Ne var ki Kıbrıs Sorunu'nun bugün içinde bulunduğu koşullarda, iki ana unsur olarak Türk tarafı, elinde bulundurduğu toprak oranında; Rum/Yunan tarafı ise devleti ele geçirip, uluslararası hukuku kendi çıkarlarına göre yönlendirebilme noktalarında, güçlüdürler. Dolayısıyla çok sık olarak uluslararası cami'aya karşı görüşme masası kurmak zorunda kalan taraflar, masaya her oturduklarında, ellerindeki avantajdan minimum kayıpla kalkmaya çalışıyorlar. Bunun anlamı, Rum tarafının "temsiliyet ve güç paylaşımı" başlığına; Türk tarafının ise "toprak mülkiyeti" bahsine aşırı önem vermesidir.

Kıbrıs'ta toprak mülkiyeti söz konusu olduğunda ise adanın Osmanlı geçmişinden dolayı, Vakıflar çok büyük önem arz ediyorlar! Bizde çok konuşulmamakla birlikte, adada yalnız Müslüman Evkafı yoktur!

* Doç. Dr., Girne Amerikan Üniversitesi. nazimberatli@gau.edu.tr

Hristiyan Evkafı, daha da büyük bir mülkiyet oranını temsil etmektedir ve Güney Kıbrıs'ta kalmış, Müslüman evkafı gibi, kuzeyde kalmış Hristiyan vakıflarına ait araziler, bulunmaktadır.

"Vakıflar Kıbrıs'ın en büyük toprak sahipleridirler" demek, bir gerçeğin ifadesi olur. O bakımdan "toprak mülkiyeti" denilince, Kıbrıs vakıflarını konuşmadan çözüm bulmak bir yana, konuyu anlamak bile mümkün değildir.

Ne var ki adadaki Hristiyan evkafının mal varlığı, günümüzde Osmanlı zamanındakinden bile büyük iken, Müslüman evkafı büyük oranda güç yitirmiştir. (Halâ en büyük toprak sahibi olmakla beraber) Bunu, İngiliz yönetiminin de bir Hristiyan yönetimi olmasın bağlamak, hatalı olur, çünkü daha işin başında, adanın Hristiyan evkafının olması lâzım geldiği üzere Başpiskoposluk'a bağlı olması kabullenilmiş iken Müslüman vakıflarının başına Bâb- Maşihat'ın (Şeyhülislâmlık makamı) tayin edeceği bir "murahhas" ile birlikte, bir de İngiliz Murahhas atanması kabul edilmiştir. (Bkz. Ekler- 1878 Osmanlı Britanya Konvansiyonu'na Ek Anlaşma) Müslüman evkafın başına Hristiyan yönetici!

Makalemiz, bu süreci ele almakta ve adanın Müslüman evkafının mevcut halinden, Rumlardan çok; İngilizler'i ve daha da önemlisi kendi kendimizi suçlamak gerektiğini ileri sürmekteyiz..

1.2 EVKAF NE DEMEKTİR?

Vakıf, herhangi bir insanın, malını mülkünü Allaha emanet etmesidir! Bir malın "vakıf" olabilmesi için, mal sahibinin onunla ilgili bir "vakfiye " yazdırması icap eder. Vakfiye'de, vakfede nâkıf diye anılır) kendi öldükten sonra malının (Mevkuf diye anılır) nasıl yönetileceğini, gelirinin nereye harcanacağını, vakıf malı kimin yöneteceğini belirtip, bu "vasiyeti" Allah'a emanet eder! Bütün dinlerde de bu kurum vardır! Evkaf ise "vakıflar" demektir.

2.1 KIBRIS'IN MÜSLÜMAN EVKAF'ININ HUKUKSAL ALANDA BAŞINA GELENLER:

27 Mayıs 1878 akşamı saat 20.00'de Yıldız Sarayı'nda Sultan 2. Abdülhamit'in onayladığı Kıbrıs Konvansiyonu ile adanın yönetimi İngiltere'ye devredilir. Anlaşma iki maddeden ibarettir. İlk madde yönetim devrini ve buna karşılık İngiltere'nin Rus saldırılarına karşı Osmanlı'yı koruyacağını, ikinci madde de doğudaki üç vilâyet geri Osmanlı'ya verilince, adanın boşaltılacağını belirtir.(Gazioğlu 1960:13) (Bkz. Ek 1)

Çünkü, 1877-78 Osmanlı-Rus savaşı, Osmanlı'nın büyük yenilgisi ile sonuçlanmış, doğudaki Üç Vilâyet'in Ruslar'ın eline geçmesi bir yana; Rus orduları batıda da bütün Balkanlar'ı geçerek, İstanbul kapılarına dayanmışlardır.

Söz konusu anlaşmanın imzalanmasından sonra, Meclis-i Mebusan olağanüstü toplanarak, gizli oturumda konuyu görüşmüş, çekincelerini bildiren dört ayrı mazbatayı. da anlaşma metnine ekledikten sonra, oy çokluğu ile anlaşmayı onaylamıştır. Hayrullah Efendi, Halil Efendi ve Mehmet Namık Efendi, muhalefet serhleri yazarak, bu anlaşmayı onaylamaktan kaçınmışlardır. (Altan 1986: 267-280)

1 Temmuz 1878 günü, İngiltere'nin İstanbul büyükelçisi Layard ile Vezir-i Âzam Saffet Paşa arasında, adanın yönetimi ile ilgili olarak, bir ek anlaşma yapılır. Bu ek anlaşmanın 2. Maddesine göre, adadaki Müslüman evkafının yönetimi için, İstanbul'daki Evkaf Nezareti bir temsilci atayacak ve bu temsilci İngiltere'nin de atayacağı bir başka temsilci ile birlikte, evkafı yönetecektir! (Gazioğlu 1960:13) Burada, ciddi bir çelişki vardır! Çünkü, adadaki Hristiyan evkafı eskiden olduğu gibi bağımsız olarak kilise tarafından yönetilirken, Müslüman evkafının başına, bir de Hristiyan yönetici atanmaktadır.

İngiliz yönetimi, bu durumu argüman yaparak, "vakıfların idaresi devlet başkanına bağlı olduğuna göre, artık kraliçeye bağlı olmalıdır" mantığı ile evkafa el atmanın hukuksal zeminini kendince bulduğunu düşünmüş ve bunu başarmıştır da. Oysa, Vakıflar Dini kuruluşlar oldukları için, Osmanlı hukuk sistemi içerisinde, dini idareci de padişah olduğundan dolayı, bu kurumların idaresi, son tahlilde doğrudan doğruya padişaha bağlı idi. Ancak, ŞER'İ Hukuk karşısında, padişahın söz. konusu idarecilik vasfı, devlet başkanlığından çok, halifelikinden kaynaklanmaktaydı. İki "devlet başkanı" tanımı, birbirini karşılamamaktaydı. Çünkü söz konusu olan Müslüman Evkafı idi ama İngiliz Kralı aynı zamanda, İngiltere Kilisesi'nin de başıdır! (http://www.bbc.co.uk/religion/religions/christianity/cofe/cofe_1.shtml)

Kıbrıs Müslüman evkafı'nın, Anglikan Kilisesi'ne başına bağlanmış olması gibi bir garabet yaşanmıştır ama!.

Aynı Ek Anlaşma'nın 3. Maddesine göre, İngiltere adanın vergilerini toplayıp, masrafı düşükten sonra kalanı, İstanbul'a ödeyecektir. (Gazioğlu 1960:14) Bunun toplam 92bin sterlin olduğu hesap edilmiştir. Oysa o esnada adadaki Müslüman evkafının "akarı" 5 milyon sterlin'dir! (Ünlü 1981: 34) Görüldüğü üzere "kira" söz konusu değildir! "de jure" olarak adadaki egemenliği devam etmekte olan Osmanlı Devleti'nin vergilerini, "de

facto" yönetimi devralan Britanya makamlarının toplayıp, adanın masrafını bu vergilerden karşıladıktan sonra, kalanını yasal egemen olan İstanbul'a ödemesi, söz konusudur.

Ek Anlaşma'nın 5. Maddesine göre ise İngiltere adada kamu yararına göre istediği "istimlâk"ı yapma yetkisine sahiptir! (1878 Kıbrıs Konvansiyonu ve Ek'i, metnin sonunda ek olarak verilmiştir.)

1878 Osmanlı Britanya Konvansiyonu ve Ek Anlaşma'sının, Meclis-i Mebusan'da onaylanmasından sonra padişah 2. Abdülhamit adadaki Osmanlı yöneticilerine gönderdiği bir fermanla, yönetimin Britanyalı görevlilere devretmesini emretmekteydi. Söz konusu devir fermanında, padişah diyordu ki:

"Cezîre-i mezkûrede bulunan arâzî-i miriyye ve **vakfiyye serbestce fûrûht** olunarak veyâ iltizâma verilerek bunlardan hâsıl olacak akça vâridât-ı mezkûre dâhulinde tutılmamak ve devlet-i müsârun-ileyhâ umûr-ı nâfi'a vesâ'ir fâ'ide-i umûmiyye makâsîdına mebnî lâzım gelen arâzîyi ve arâzî-i gayr-ı mezrû'âyı kıymet-ı münâsibe ile ve me'mûrları vâsıtasıyla mübâya'aya me'zûn olmak serâ'itü ile cezîre-i mezkûre idâre-li muvakkatesinin devlet-i müsârun-ı leyhâ me'mûrlarına teslimi..." (BOA., Nâme-I Hümâyûn Defteri, nr. 14, s. 5 - Zikreden: Dr. Yusuf SARINAY Tarihsiz: 60)

Günümüz Türkçesi ile " Adı geçen adada bulunan devlet ve vakıf arazileri 'serbestçe satılarak' veya iltizama verilmek üzere, Britanya memurlarına teslimi emrediliyor"! Vakıf malın satılması Ahkâm ül Evkafa aykırıdır ama "Halife-i Müslimin", "bırakın adı geçen devletin memurları hem miri araziden, hem de vakıf araziden istedikleri kısmını serbestçe fûrûht edip (fûrûht etmek= satmak), gelirini de adanın geliştirilmesinde kullansınlar" diye emrediyor!

Adadaki Britanya sömürge yönetimi, 1879 yılında hemen yaptırdığı tapu ve kadastro çalışmasından sonra, bu anlaşmalar ve söz konusu fermanı argüman göstererek, 1913 yılında başlamak ve devam etmek suretiyle vergi gelirlerini ve üretimi artıracığını iddiası ile Kıbrıs'taki bütün ekilmemiş toprakları istimlâk ederek, özel kişi ve kurumlara tapuladı. Bu arada, mütevellisi adada olmayan bütün vakıflar da istimlâk edilip, halka dağıtıldı. Halkın çoğunluğu Hristiyan olduğu için, Müslüman evkafı, Hristiyanların kişisel ve kurumsal mülkiyetine geçti! Ek 3 te örneği sunulan tapu senedinde görüleceği gibi, Abdullah Paşa Vakfı'nın bir kısım arazisinin istimlâk edilip bir kiliseye yani Hristiyan evkafına verildiği de bir gerçektir. EK 4'te ise vakıf arazilerinin özel kişilere tapulandığının iki örnek belgesini sunuyoruz! (Tapu belgeleri, KKTC Dışişleri eski Bakanı Sn. Vedat Çelik'in özel arşivinden alınmıştır)

Buna itiraz eden olmadı mı? Oldu tabii ama itiraz, Bâb-ı Maşihat'ın tayin ettiği Müslüman Evkaf Murahhaslarından değil, İttihatçılığından dolayı "Con" (jöntürk anlamında) diye anılan Cingizzade Mehmet Rifat Efendi'den geldi. "ConRifat" ve Kıbrıs Türk aydınları, uzun yıllar devam edecek bir "Evkaf'ın cemaate devri" mücadelesi başlattılar. (Fedai, Harid: 1986: 126)

2.2. KIBRIS ADASI'NIN MÜSLÜMAN EKABIRI NEYLE MEŞGÜL?

Osmanlı'dan sonra, adada kalan Müslüman Cemaat'ın yönetimini oluşturması icap eden, Müftülük, Kadılık ve Evkaf Murahhaslığı'nın kurumsal olarak, birbirlerine düşüp, yetki kavgası ile topluma büyük zarar verdikleri görünmektedir.

1878'de sömürge yönetimi adaya geldiğinde, Evkaf'ın ilk Türk Murahhası, Sadık Efendi idi. (Ateşin. 1997: 168-169) 1903'te, Evkaf Murahhası Sadık Efendi, aniden ölür. Bunu takiben, Evkaf tercümanı Musa İrfan Bey'in başını çektiği bir karışıklık çıkar. Kadı Vecihi Efendi'nin zikir toplantıları, bir yandan padişaha "Jöntürk toplantısı" diye jurnal edilirken, öte yandan aynı kişiler, İngiliz yöneticilere de kadıyı "padişahçı" diye şikâyet ederler. Kadı arada kalıp girdiği bunalım sonucunda, çıldırır! (Manizade 1993: 515)

26 Şubat 1904 günü, müftünün de desteğini alan Musa İrfan, İstanbul tarafından, Evkaf Murahhaslığı'na atanır. 1906'da bu defa da Evkaf Murahhası, Kadılık tarafından "Jöntürktür" diye İstanbul'a jurnallenir ama, Evkaf-ı Hümayun Nezareti, hükümeti yanılttığı gerekçesiyle Kadı Vecihi Efendi geri çağrılıp, Kıbrıs Kadılığı'na Numan Efendi atanır. (1907)

1912 yılında Kıbrıs'ta öğretmen olarak bulunan Müçteba Öktem'in anlattıklarından, "Evkafçılar = İrfancılar"ın zaten yönetimin adamı olduklarını, "sözde" Osmanlı hükümetine tabi olan müftünün de aslında, İngilizlere "mütemayil" olduğunu, "gerçek milliyetçilerin", öğretmen Remzi Bey (Okan), Jöntürk Mehmet Rifat Bey gibi birkaç aydın olduğunu anlamaktayız. (Manizade 1993: 515)

Musa İrfan'dan sonra uzun yıllar, İngilizler Türklerin lideri olarak Evkaf Murahhası'nı tanırırlar. Ne de olsa hazret, Evkaf-ı Hümayun Nezareti tarafından atanmıştır. 1913'te yasama meclisine de girerek, İngilizler nezdinde Türk Toplumunu lideri rolüne yükselir. Müslüman Evkafı'nın yani " yıllık beş milyon sterlinlik bir akar"ın (Ünlü: 1981:34) İngilizler elinde, adanın Türk halkına hiçbir hayrının dokunmamasının, sağa sola peşkes çekilmesinin, Rumlara dağıtılarak tapulanmasının, mimarı değilse bile ilk uygulayıcısı, Musa İrfan Efendi'dir...

Yukarıda da değinildiği gibi 1913 yılında, sömürge yönetimi adanın tarımsal üretimini ve vergi gelirlerini artıracacağı iddiası ile yasal olarak egemen olmadığı bir ülkede, özel tapu dağıtmaya başlar. Ekilmeyen ya da devlete ait (buna padişah çiftlikleri de dahildir) bütün araziler, emlak vergisini ödeyeceğini taahhüd edenlere, tapulanır. 2. Abdülhamit'in , "serbestçe satılabilir" diye emir göndermesi gerekçe yapılarak, mütevellileri Kıbrıs dışında bulunan bütün büyük vakıf çiftlikleri de bu arada el değiştirirler. Çok meşhur olan Afendrika Çiftliği, Morphou Çiftliği, Petre Çiftliği v.b. elden çıkarılıp, özel kişilere tapulanır. (Fedai, Harid/ Altan, Mustafa Haşim. 2000: 129-130)

Kilise ve zengin Rumlar, evkafa ait toprak mülkiyetinin önemli bir kısmını ellerine geçirirler. Ortada "anlaşmalar", fermanlar var özrü ile İstanbul'un atadığı Müslüman evkaf yöneticisi de bunlara itiraz "edemez"!

2.3. LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASIVE KIBRIS ADASI'NIN YÖNETİMİNİN BÜTÜNÜYLE İNGİLTERE 'YE GEÇMESİ:

1 Kasım 1914'te Rusya'nın savaş ilan etmesiyle, Osmanlı İmparatorluğu'nun, 1. Dünya Savaşı'na, Almanya yanında girdiği, resmen belli olur. Bunun üzerine İngiltere, 5 Kasım 1914 tarihinde Kıbrıs'ı ilhak ettiğini ilan eder. Böylece, Osmanlı İmparatorluğu, ada üzerinde kısıtlı olan bütün hakları da ortadan kalkar. Savaş nedeniyle ada, arka plana itilir. 1918 Paris Konferansı'na kadar adı anılmaz. Evkaf da İngilizler ve onların adamı haline gelen Musa İrfan'ın insafına kalır.

Kıbrıs, ancak Lozan Barış Antlaşması sırasında Türk siyasetine yeniden dahil oldu. Kıbrıs'ın geleceğini tayin eden maddeler, antlaşmanın 16. 20. ve 21. maddeleridir. İngilizler ve daha sonra da Rumların en çok üzerinde durdukları maddeler de ilk iki maddedir.

"16. madde - Türkiye işbu anlaşmada belirlenen sınırları dışındaki tüm topraklar ile bu topraklardan olup gene bu Anlaşma ile üzerinde kendi egemenlik hakkı tanınmış bulunanlar dışındaki Adalarda-ki bu toprak ve Adaların geleceği ilgililerce saptanmış ya da saptanacaktır- her ne nitelikte olursa olsun, sahip olduğu tüm hak ve senetlerden vazgeçtiğini açıklar.

"20. madde - Türkiye, Britanya Hükümetince Kıbrıs'ın 5 Kasım 1914'te açıklanan ilhakını tanıdığını bildirir." (Gazioğlu 1960:32)

Orijinal metinde "herhangi bir mahiyette olursa olsun" denmektedir. Bu madde, 1878 ile Lozan anlaşmasının imzalanması arasındaki 42 yılda, adadaki İngiliz Sömürge Yönetiminin, bütün uygulamalarının, TBMM Hükümeti tarafından tanındığı ve hepsinin de legalize olduğu şeklinde yorumlanır ve uygulamada öyle kabul edilir. Kaldı ki artık dinsel bir kurum olan vakıfların kurallarına uygun olarak yönetilip yönetilmediğini denetleyecek bir otorite de kalmamıştır. Ne bir Osmanlı İmparatorluğu vardır, ne de Bâb-ı Maşihat!

İngiliz parlamentosu, 16 Ağustos 1924'te Lozan Antlaşması'nı onaylar. 10 Mart 1925'te ise, Kral V. George Kıbrıs'ın İngiltere'nin bir Taç Kolonisi olduğunu ilân eden Order in Council'I (Kraliyet Emirnamesi) imzalar. (Gazioğlu 1960:58) Ve ada artık resmen Britanya toprağı olur. De jure yönetim de İngilizler' in eline geçer.

2.4. SİR MÜNİR VE MÜFTÜ ZİYAETTİN EFENDİ:

1925'te Evkafçılar'ın lideri, Musa İrfan Efendi, aniden ölür.

Müftü, Hacı Hafız Ziyai Efendi de emekli olur. Burada İstanbul'un atadığı son Kıbrıs Müftüsü olan Hacı Hafız Ziyai Efendi'ye de birkaç satır ayırmazsak, zamanın Kıbrıs Türk "üst tabakası"nı anlamak mümkün olmayacaktır. 1896'da Kavanin Meclisi seçimlerine katılıp, Lefkoşa / Girne milletvekili olarak meclise giren Mehmet Ziyaettin Efendi, 1904 yılında karşıtı Evkaf Murahhası Musa İrfan'ın meclisteki bir oylamayı bahane ederek, kendisi hakkında çıkardığı "Rumcudur" söylentisi üzerine, milletvekilliğinden istifa ederek, Girne Kadılığı'na çekilir. 1910'da taraftarlarının, görevdeki müftü Hacı Ali Rıfki Efendi hakkında Bâb- Maşihat'a gerçekdışı şikâyet mektupları göndermesini örgütleyip, müftüyü azlettirmeyi başarır. Müftülük makamı boşalınca aynı organizasyonla şeyhülislamlık makamını, kendisinin Kıbrıs Müftüsü olması gerektiğini ileri süren, bir başka dilekçe (Arz-I Mazhar) bombardımanına tutturup, önce fiilen, 1912'den sonra da resmen Müftü olur. 1901'de, sonradan Türk Bankası adını alacak olan İslam İddihar Sandığı'nı kurarak, çok uzun süre yönetim kurulu başkanlığını da sürdüreceği olan Hacı Hafız Mehmet Ziyaettin Efendi'nin, alim kimliği ile faizle yaşayan bir banka yöneticiliğini bir arada yürütebilmesinden, marifet sahibi birisi olduğu anlaşılmaktadır. (A.An. 1996:71) Bazı başka yeteneklerini de müftü olduktan sonra eskiden hiç anlaşılmadığı "İngilizci" Evkaf Murahhası Musa İrfan ile aralarından su sızmasından, anlıyoruz.

İşte bu Müftü Efendi, Musa İrfan Efendi beklenmedik bir şekilde sahneyi boşaltınca, Defterdarlıkta muhasip (bazı kaynaklara göre tercüman) olarak çalışmakta olan, kardeşinin oğlu ve kızının da eşi olan Mehmet

Münir'in Evkaf Murahhaslığı'na atanmasını, sağlayıverir. Geleceğin Sir Münir'i! Osmanlı'nın gidişinden sonra, Kıbrıs Türkleri'nin yerel iktidarını oluşturan Müftü, Kadı ve Evkaf Murahhası saç ayağının ilki ele geçirilmiştir.

İki yıl sonra, 1927'de Müftü Hacı Hafız Ziyaettin Efendi, emekliye ayrılacaktır. Artık ne Meşihat Makamı ve ne de arz-ı mazhar entrikası çevirme ihtiyacı, yoktur. İşler, daha kolaydır. Müftü ve Evkaf Murahhası'nın girişimleri ile Mağusa/İskele Kadısı Hürremzade Hakkı Efendi, kimseye sorulmadan, İngiliz yönetimi tarafından müftülüğe atanıverir. Hakkı Efendi, Hacı Hafız Ziyaettin Efendi'nin diğer biraderinin oğlu ve Münir Efendi'nin kız kardeşi ile evli olmakla, onun da hem amcaoğlu hem de eniştesidir. Böylelikle, ikinci ayak da ele geçer.

Ertesi yıl, 1928'de Evkaf Murahhası Münir Bey, Atatürkçü bir yargıç olan Hâkim Raif Bey ile birlikte İngiliz yönetimine bir rapor yazarak, Kıbrıs Türklerinin bundan böyle Şer'i Hukuk'la değil, Medeni Hukuk'la yönetilmek istediklerini bildirirler. (Ateşin, 1996: 243-244)

Sömürge yönetimi de hatırlarını kırmaz: Kadılık Makamı, lâğvedilir!

Kıbrıs Türklerinin Osmanlı'dan kalma yerel iktidarı, ortadan kaldırılmıştır!

2.5. 1928 İNGİLİZ KRALİYET EMİRNAMESİ

Altyapıyı hazırlayan sömürge yönetimi, daha yıl bitmeden, 20 Kasım 1928 tarihinde yayınlanan bir emirname ile İslam Malları İdaresi (Evkaf Yönetimi)'ni yeniden düzenler. Buna göre:

a) Kıbrıs'ta İslam Dini'ne ait her türlü camii, mezarlık, okul ve diğer dini kurumlara ait, taşınır ve taşınmaz malların yönetimiyle ilgili yasalar yapmak yetkisi, valiye veriliyordu.

b) Artık. Evkafı yönetmek üzere atanacak iki murahhastan. Kıbrıslı olanı da vali atayacaktı.

c) Evkaf çalışanları, sömürge memuru statüsünde olacaklardı.

d) Bunların maaşları, evkaf gelirlerinden karşılanacaktı

e) Vakıf mütevellilerinin atanması ve azli, valinin de onayı ile evkaf murahhası tarafından yapılacaktı.

f) Evkafın gelir fazlası, eskiden olduğu gibi. İstanbul'daki Evkaf hazinesine değil. Kıbrıs Evkaf hazinesine yatırılacaktı.

g) Vali gerekli gördüğü zamanlarda, bu yasaları değiştirebilecek, vergi ve harçları saptayabilecekti.

h) Uygulamada, bu fermanın hükümleri esas alınacaktı.(Gazioğlu 1996: 251-252)

Ahkâm başarı ile ortadan kaldırılmıştır... Ulemanın da Ahkâm'la uğraşacak hali yoktur Hali olsa, zaten niyeti bulunmamaktadır..

3.1. MÜFTÜLÜK DE LAĞVEDİLİYOR:

Operasyon bitmiş değildir! Hürremzade Hakkı Efendi,19 Kasım 1928 günü bir mektup alır. Müstemleke Müsteşarlığı'ndan gönderilen bu mektupta, kendisine müftülük makamının 1 Ocak 1929'dan itibaren lağvedileceği ve kendisinin de bu unvanı kullanamayacağı, şahsına gereken tavizin verileceği ve ayrıca Evkaf Dairesi yönetiminde kurulacak olan Fetva Eminliği makamının da ona önerileceğinin anlaşıldığı, yazılıdır.(Ateşin. 1996: 243-244)

Aynı gün, Evkaf Murahhası Sir Münir de aynı makamdan "Gizli" başlıklı bir mektup alır. Mektupta denir ki : " 104/28 numaralı ve sırasıyla 8 ve 17 Kasım tarihli mektuplarınızın alındığı ve müstemlekeler bakanının tasvibiyle... valinin 1 Ocak 1929'dan itibaren müftülük makamını lağvetmeye karar vermiş bulunduğunu size bildirmeye Ekselans tarafından memur edildim."(Ateşin. 1996: 244)

Bu gizli mektuptan, müftülüğün lağvedilmesi fikrinin, Mehmet Münir'den çıktığı anlaşılıyor. İktidarı tek başına ele geçirmiştir. İngiliz sömürgecileri adına!

Kıbrıs Vakıfları, dinsel otoritenin dışına çıkınca, daha sonraki uzun yıllarda, Ahkâm'a göre değil, İngiltere Kilisesi'nin de başı olan Kral'ın emirnamesinde açıkça yazıldığı biçimde, vekili valinin emirlerine göre yönetilir. Lozan'ın 16. Maddesi de buna kılıf yapılıır.

Nitekim, 1930 yılında, Girne'deki Cafer Paşa Vakfı mütevellileri, TC Konsolosuna başvurarak, vakfın hesaplarının." bir yıldan beridir kendilerine verilmediğinden" şikâyet ederler. Konsolos da Evkaf'a bir mektup yazarak, bunun nedenini sorar. Gönderilen cevabi yazıda. Evkaf Delegeleri'nin (Münir Bey ve Polis Komutanı Gallagher) verdikleri emirlerin uygulandığı bildirilir. Bunun üzerine, Asaf Bey bir yazı daha yazarak, bundan böyle, delegelerin emirleri beklenmeden, hesapların mütevellilere gönderilmesini "rica eder". Konsolos Ahkâm'ın emrini hatırlatmaktadır. Murahhas ise 1928 İngiliz Kraliyet Emirnamesi'nin hükümlerini uygulamaktadır! Elbette ki Vakfın idarecisi olan mütevellilerin, vakfın hesaplarını öğrenmek için, herhangi bir memurun iznine tabi olmaması gerekir. Konsolos Asaf Bey, İngiliz valisi Storrs tarafından, " Kıbrıs'ın içişlerine karıştığı" gerekçesiyle şikâyet edilir. Türkiye hükümeti de İngiltere ile yeni düzelmekte olan ilişkileri tehlikeye

sokmamak üzere, Asaf Bey'i görevden alıp, Kıbrıs'tan uzaklaştırır... (Gazioğlu 1996:213)Günümüzde söz konusu vakfın, ne mütevellisi bellidir, ne de mal varlığı. Cafer Paşa Vakfı, sadece bir örnektir.

Kıbrıs'ta Müslüman evkafı, bir yandan İngiliz Kraliyet Emirnamesi, öte yandan işbirlikçi ihanet, beri yandan da türlü aymazlıklarla, böyle feda edilmiştir.

3.2 TÜRK İŞLERİ KOMİSYONU VE ARA RAPORU

Evkaf Murahhası Sir Münir, 1947 yılında izne ayrılıp, 1948 yılında da emekliye ayrılıp, avukatlık mesleğine döner. Rauf Denктаş'ın anlattığına göre, 3 Kasım 1948 günü görevi bırakan Sir, "o güne kadar feslidir... Emekli olduğu gün, şapkasını giyer ve çıkar." (Ateşin: 1996:230) Çeyrek yüzyıldır, muhaliflere karşı onu savunmaktan bitap düşmüş olan İngiliz yetkililer, Sir'den sonra Kıbrıslı Türkler'i temsil etmek üzere, Türk İşleri Komisyonu diye bir organ kurarlar. 11 Haziran 1948 tarihli Resmi Gazete'nin 426. sayısında yayınlanan bir emirname ile kurulan bu komisyonun görevi, eğitim, müftülük ve evkafıla ilgili olarak, Türk halkının görüşlerini belirlemektir. Komisyon başkanlığına, Hakim Mehmet Zekâ Bey getirilir. Üyeler, Mehmet Dana, Rauf Denктаş, Faiz Kaymak, Suphi Kenan, Fadıl Niyazi Korkut ve Ahmet Pertev'dir. Cemal Müfüzade, komisyon sekreterliğine getirilir (Gazioğlu 1996: 390).

Türk İşleri Komisyonu, kendilerine yardımcı olmak üzere, ele alacakları konulardan uzmanlaşmış altı kişiyi daha üye olarak seçtikten sonra, göreve başlar. (Sonradan seçilen kişiler, Nazif Denizer, Hulûsi Efendi, Evkaf Murahhas vekili Kemal Bey, Şeriye Hakimi Burhan Bey, Türk Bankası müdürü İbrahim Orhan ve Fetva Emîni'dir). Bir yıllık bir çalışmanın ardından, komisyon, 20 Ocak 1949 günü valiye sunduğu Ara Rapor isimli belgeyi, 1 Ekim 1949'da yayımlar. Ara Rapor'da Evkaf, Müftülük, Eğitim ve Şer'i Hukuk'la ilgili görüşlere açıklık getirilir ve daha sonra izlenecek politikaların ipuçları verilir. Bugün geriye baktığımız zaman, evkaf idaresinin anlamına uygun bir niteliğe kavuşturulmadığını, müftülüğün ise evkaf yönetimi gibi siyasi otoritenin baskısına teslim edildiğini, görmekteyiz. Kanımızca eğitim ve şer'i hukuka ait konulardaki düzenlemeler, günün gereksinimlerine yanıt verecek boyutlarda olmakla beraber, şimdi eleştirmekte olduğumuz evkaf ve müftülükle ilgili düzenlemeler, o günün koşullarında, Rumlara karşı ekonomik ve ideolojik mücadelede fayda sağlayacakları düşüncesiyle yapılmışlardır

Türk İşleri Komisyonu'nun Ara Raporu'ndaki asıl önemli özellik, Şer'i Hukuk'un aile hukuku haricinde yürürlükten kaldırılması ve yerine Modern Hukuk'un ikame edilmesidir (Gazioğlu1996: 392-408).

Bu konu, Evkaf konusunda karşımıza çıkacaktır!

3.3. EVKAF'IN CEMAATE DEVRİ VE KIBRISLI TÜRK AYDINLAR:

Evkaf'a el konulmasına karşı çıkma cesaretini gösteren, bütün güçsüzlüklerine rağmen, Milliyetçiler'di.

Con Rifat'tan Remzi Okan'a; Fadıl Niyazi Korkut'tan Hakim Raif Bey'e, Necati Özkan'dan Rauf Denктаş'a bir kuşak aydınının kavgası bu minval üzere sürdü.

Başından itibaren, evkafın yönetiminin Kıbrıs Türk Cemaatine ait olmasını savunan adanın aydınlarının verdikleri mücadele, 1931 İsyanı dolayısıyla siyasetin yasaklanması üzerine, kesintiye uğrar. 1943'te siyasi hakların geri verilmesinden sonra, Kıbrıslı Türk ileri gelenlerin verdikleri mücadelenin üç ayağından biri, evkaf olmaya devam eder. (Öteki ikisi, eğitim ve müftülük meseleleridir). Türk İşleri Komisyonu'nu da bu çerçevede ele almak gerekiyor.

28 Mart 1954 günü, Lefkoşa'da adanın her tarafından gelen Türklerin katılımı ile Evkaf yönetiminin Türk toplumuna devredilmesi talebiyle, büyük bir miting düzenlenir. Halkın Sesi, katılımcıların sayısını 20 bin olarak vermektedir. Mitingde Müftü Dana Efendi, Faiz Kaymak. Dr. Fazıl Küçük, Mağusa adına Av. Ahmet Zaim, Hürsöz Gazetesi başyazarı Fevzi Ali Rıza, Kıbrıs Türk Kurumları Başkan vekili Ahmet Mithat Berberoğlu, Fadıl Niyazi Korkut ve Derviş Ahmet Raşit birer konuşma yaparlar. Mitinge katılanlar. İngiltere Sömürgeler Bakanlığı'na bir telgraf ile başvurup Evkafın yönetimini talep etmesi konusunda, Faiz Kaymak'ı yetkilendirirler.

23 Ocak 1955 günü, Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu'nun kongresi Kıbrıs Milli Türk Birliği binasında yapılır. Evkaf ile ilgili bir karar ve Türkiye'deki yetkililere gönderilen mesajların metinlerinin onaylanmasından sonra, seçimlere geçilir.

6 Şubat 1955 günü, Selimiye Meydanı'nda yine büyük bir Evkaf mitingi düzenlenerek, idarenin topluma devri istemi tekrarlanır. 12 Şubat günü vilayet binasında yapılan bir toplantıya Türk ileri gelenlerin de davet edilerek, Evkaf sorununun görüşülmesinin ardından, hükümet 20 Temmuz 1955 tarihinde kararlaştırıp 23 Temmuz'da yayınladığı bir yasa ile Evkaf'ı nihayet Türk toplumun yönetimine devreder. (Beratlı 1999: 213) Evkafın seçilmiş Türk yöneticilerin inisiyatifine verilmesinin ilk adımı, 22 Ocak 1956 günü Lefke'de seçilen cami komisyonu üyelerinin belirlenmesi ile atılır. Seçime, Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu'nun, adaylarıyla birlikte, bir de karşıt liste katılır. Sonuç %90 katılımlı seçimi, çoğunlukla federasyon adaylarının kazanmasıdır.

Bir hafta sonra Lefkoşa'da yapılan seçimleri de aynı ekibin adayları kazanmakta, zorlanmazlar. Lefke ve Lefkoşa'yı, diğer kazalar izler. Böylece bütün camii komisyonu üyeliklerini, federasyon ve Kıbrıs Türktür Partisi adayları, ele geçirir.

Seçimler sonucunda göreve gelen Camii Komisyonları üyeleri, hemen toplanarak, kendi aralarında bir Evkaf Yüksek Konseyi oluştururlar. Evkaf Yüksek Konseyi, 14 Nisan günü Lefkoşa Kaza Komiseri (Kaymakam) başkanlığında toplanarak. Konsey Başkanlığı'na Dr.Fazıl Küçük, Yardımcılığına Osman Örek, İcra Komitesi Üyeliklerine ise, Faiz Kaymak, Osman Örek, Niyazi Manyera, Dr. Orhan Müderrisoğlu, Ahmet Mithat Berberoğlu, Ahmet Raşit Mustafa, Salih Kanal ve Fedai Ahmet Ferid'i getirir. 15 Nisan 1956 günü, Lefkoşa'da Evkaf Merkezi önünde büyük bir kalabalığın katılımı ile bina önündeki göndere törenle Türk Bayrağı çekilir. Seksen yıllık mücadele, "kazanılır".

3.4. 1959 İNGİLİZ VAKIFLAR VE EVKAF YASASI:

Vakıfların yönetimini 1956 Nisan ayında seçimle gelen bir heyete terk eden İngiliz Sömürge Yönetimi, Müslüman Evkafı yönetiminin 1928 Kraliyet Emirnamesi çerçevesinde yürütülmesinin artık mümkün olmayacağını düşünmüş olmalı ki 1959 yılında "Chapter 337" numaralı yeni bir Evkaf ve Vakıflar Yasası ilan eder. (Yasanın İngilizce orijinali için bkz.:<http://www.mahkemeler.net/ifasil/Cap337.pdf> / Türkçe tercümesi için: <http://www.mahkemeler.net/cgi-bin/yasametn.aspx?cnt=3267>))

Yasa incelendiği zaman, yapılanın Müslüman Evkafı'nın doğal olarak Ahkâm ül Evkaf'a göre yönetilmesini sağlamak değil; Müslümanlardan oluşan ve Camii Komisyonları tarafından seçilen yeni Evkaf Yönetiminin, vakıfları 1928 Emirnamesi'ne uygun olarak yönetilmesinin kılıfını uydurmak üzere girilen bir düzenleme olduğu görülür.

Zaten 1929'dan beri Kadılık ilga edilmiş, Müftü Evkaf'ta çalışan bir memur haline getirilmişti. 1948 Türk İşleri Komisyonu'nun raporu ile de Şer'îye Mahkemesi kapatılmış ve Şer'î Hukuk da ilga edilmiş olduğu için, adada konuya itiraz edecek bir kurum da bulunmamaktadır.

Sureten, vakıflarının Ahkâmü'l-Evkaf'a göre yönetilecek olduğu söylenmektedir ancak, söz konusu yasada, vakıf kurmak müftünün veya dini bir kurumun değil, Kaza Mahkemeleri yargıçlarının onayına tabidir. (Madde 9) Yargıç Vakfiye ve vasiyeti "uygun bulursa", başvuruyu Evkaf yönetimine gönderecektir. Vakfedenin ve tayin edeceği mütevellilerin, Müslüman olması gerekiyor (Madde 29/3-e) ama vakfiyenin Ahkâm'a uygun olup olmadığını "denetleyecek" olan Kaza Mahkemesi Yargıçları için böyle bir zorunluluk, yoktur. Kaldı ki, zaten yargıcın görevi de "Ahkâm'a değil, "bu yasaya" uygun olup olmadığını denetlemektir! (Madde 9) Miras, Şer'î hükümlere göre değil, modern hukuka göre düzenlenmektedir. (Madde 19/ 3 ve 20/ 2) Toplumsal hayatta bunu anlamak elbette mümkündür ama dinsel bir kurumda, kendi inancına göre malını "Allah'a vakfeden" birisinin mirasının o inancın hükümleri dışında, modern kriterlerle, bölüştürülmesi ve bunun Ahkâm olduğunun savunulması, akla aykırı gelmiyor mu? Kaza Mahkemesi, "vakıf malın satılması" emrini verebilmekle yetkilendirilmektedir. (Madde 34/8) Bu nasıl Ahkâm? Bu dinin peygamberinin "benim bile yetkim yoktur" dediği bir konuda, bir kaza mahkemesi yargıcını yetkilendiriyor ve Ahkâm'dan da bahsediliyor! Kaza Mahkemesi başkanının inancı da söz konusu değildir. Yani Hristiyan bir yargıç, bir Müslümanın vakfettiği malının, vakıf özelliğini iptal edip, satışını emredebilmektedir!

1928 Emirnamesi'nde Sömürge Valisi'ne verilen bütün yetkiler, bu yasa ile ondan alınıyor, Evkaf Yüksek Konseyi ve başkanına veriliyor!

Öncelikle konsey, bütün vakıfların doğal mütevellisi ilan ediliyor. (Madde 49) Bunun doğal sonucu olarak, bütün vakıf mallara, istediği zaman girmek ve denetlemek hakkı alıyor. (Madde 49) Vakıf kurucusu veya vakfiye şartlarına göre görev başında bulunması gereken mütevelliler ölmüş, uygun bulunmamış veya Kıbrıs dışında ikamet etmekte ise Evkaf Konseyi, o vakfa kendi seçtiği birini müteveli olarak atama yetkisi ile donanıyor. (Madde 23) Herhangi bir vakfın, herhangi bir mütevellisi'ni bir sebepten beğenmeyebilecek olan Evkaf Konseyi, mahkeme kararı da aranmadan, o mütevelliyi o vakıftan kovup, yerine kendi seçtiği birini atayabilme yetkisi, taşıyor. (Madde 30/4). O zavallı müteveli buna karşı mahkemeye başvurma hakkına sahip ancak yargılama Ahkâm'a göre değil; "bu yasa hükümlerine göre" yapılabiliyor. (Madde 30/5)

Bu düzenlemeye itiraz eden olmadı! Evkaf'ı alıp da ne yaptık? İngiliz'in yaptığının aynısını...

Aynı yıl üzerinde hemfikir olunan Kıbrıs Cumhuriyeti Kuruluş Andlaşmaları çerçevesinde kabul edilen ve ertesi yıl imzalanan (İngiltere, Türkiye, Yunanistan, Kıbrıs Rum ve Kıbrıs Türk temsilcileri imzalamıştırlar.) 1960 Kıbrıs Anayasası'na da yazılır ki:

“Adadaki Müslüman evkafı, Ahkâm-ül Evkaf’a göre yönetilecektir”. (Madde 110) Şimdi bunu yok saymak da mümkün değil! Çünkü uluslararası bir anlaşma metni haline geldiği için, imzacı bütün tarafların da hemfikir olması gerekiyor.

3.5. APPENDIX U:

1960 yılında Kıbrıs Evkafı konusunda olan tek gelişme Türk Cemaat Meclisi’nde bir yıl önce İngiliz sömürge yönetiminin yaptığı Vakıflar Yasası’nın kabulü değildir. Temmuz ayı içerisinde, Vali Sir Hugh Foot’un Evkaf Yüksek Konseyi Başkanı Dr. Fazıl Küçük ve bir ay sonra resmen bu konudaki erki ele geçirecek olan Cemaat Meclisi Başkanı Rauf Denktaş’a yazdığı bir mektup ve yanıtı, geleceği de etkilemesi bakımından, ondan daha da önemlidir.

Vali Foot, mektubunun ilk paragrafında, her iki lidere, İngiliz hükümetinin toplumsal çıkarlar ve Evkaf’ta yaşananların düzenlenmesi konusunda 1.5 milyon sterlin tutarında karşılıksız bir yardım yapmaya karar verdiğini bildirmektedir.

İkinci paragrafta bunun ilk ödemesi olarak 500 bin sterlinlik bir meblâğın, önerinin kabulü halinde hemen, Türk Bankası / Lefkoşa şubesindeki hesaba yatırılacağı; geriye kalan 1 milyon sterlin’in ise Kıbrıs Cumhuriyeti’nin ilanından sonra, Türk Cemaat Meclisi hesaplarına iki yıl içerisinde yatırılacağı belirtiliyor.

Mektubun üçüncü paragrafında mealen ise deniyor ki: “Eğer bu önerimizi kabul ederseniz, yeni zamanda kabul etmiş olacaksınız ki Evkaf Yüksek Konseyi dahil, hiçbir Kıbrıs Türk makamı, bundan sonra Britanya hükümetinden, Kıbrıs Koloni hükümetinden veya bundan sonra oluşacak herhangi bir Kıbrıs Hükümeti’nden, Evkaf ile ilgili herhangi bir talepte bulunamayacaktır.”

Yanıt, gecikmez: Memnuniyetle kabul ediyoruz! (Mektup ve yanıtın İngilizce orijinalleri için bkz.:http://www.kypros.org/Constitution/English/appendix_u.htm) İngiltere, 70 yıldır Evkaf’ta yapılan bütün hukuksuzlukların onaylanmasını sağlamıştır.

Britanya hükümetinin bu kadarla yetineceğini sanmak, herhalde gaflet olurdu. Konu Kıbrıs’ta çok tartışıldığı için, söz konusu 500 bin sterlinin adı geçen hesaba yatırıldığını ve kullanıldığını rahmetli Rauf Denktaş, defalarca kabul edip, neden bu yola gidildiğini kendince anlatmıştır ama İngilizler, bu mektup ve cevabını, yapılmakta olan 1960 Kıbrıs Kuruluş Anlaşmaları içinde, 1960 Anayasası’nın Ekler bölümüne de Appendix U başlığı ile ilâve ederek, (1960 Kıbrıs Anayasası ve Ekleri’nin İngilizce orijinal metni için bkz: <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un-dpadm/unpan039703~1.pdf>) kendileri, Türkiye, Yunanistan, Kıbrıs Rum ve Kıbrıs Türk temsilcilerinin de imzaları ile “uluslararası bir anlaşma”nın maddesi haline getirip, seksen yıllık “hukuksuzluktan”, ellerini yıkayıp, çıkarlar.

Meraklısı için not edelim ki o 1 milyon sterlin de henüz ödenmiş değildir!

Ve ancak: Beş tarafın imzası ile kabul edilen 1960 Kıbrıs Anayasası’nın 110. Maddesi’ne de yazılır ki: “Evkaf, Ahkâmü’l-evkaf’a göre yönetilecektir”! Ortada Ahkâm bırakılmış gibi!

4.1. 1960 TÜRK CEMAAT MECLİSİ “VAKIFLARLA İLGİLİ İSLAM KUTSAL YASASI VE DİNSEL MÜSLÜMAN MALLARININ İDARESİ” YASASINDAN GÜNÜMÜZE:

Yapılan uluslararası anlaşmalarla kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti’nin 16 Ağustos 1960’ta ilânından sonra, Kıbrıs Türk toplumunun eğitim, kültür ve dinsel konulardaki yönetim erki olan Türk Cemaat Meclisi, çalışmaya başlar başlamaz, “Vakıflarla İlgili İSLAM KUTSAL YASASI VE DİNSEL MÜSLÜMAN MALLARININ İDARESİ” başlıklı bir yasa yapar. (<http://www.mahkemeler.net/cgi-bin/elektroksharf.aspx?which-letter=V>)

Yasanın metnini inceleyen görür ki yukarıda Ahkâm ile çelişkileri madde madde aktarılmış olan aslında 1928 İngiliz Kraliyet Emirnamesi’nin kılıfına uydurulmuş şekli olan 1959 İngiliz Vakıflar ve Evkaf Yasası tekrar edilmektedir. O yasada eleştirdiğimiz her ne varsa, bu yasada da tümü vardır. Sadece yetkilendirilen otoritenin adı değişmektedir. “Vali” yerine, “Evkaf Yüksek Konseyi Başkanı”; “hükümet” yerine “Konsey” v.b.

Öte yandan, KKTC Anayasası’nın 131. Maddesi de vakıf işlerinin, Ahkâmü’l-Evkaf’a göre yönetilmesini, emretmektedir... Ama vakıf işleri halâ o eski yasanın revize edilmiş şekli ile yönetiliyor. 1991 tarihli VAKIFLARLA İLGİLİ İSLAM KUTSAL YASASI VE DİNSEL MÜSLÜMAN MALLARININ İDARESİ İLE İLGİLİ YASANIN DEĞİŞTİRİLMESİNİ VE KONSOLİDE EDİLMESİNİ ÖNGÖREN YASA Sayı 73/1991 da sadece 1960’ta yapıldığı gibi erki kullanacak otoritenin adını düzenlemekte ve özü itibarıyla, 1959 İngiliz Yasası ve hatta 1928 Kraliyet Emirnamesi’nin ruhunu sürdürmektedir. Yasanın bütün önemli maddelerinin “derkenar notları” 12/1960 Cemaat Meclisi yasasına gönderme yapmaktadır. (Boran, Ekinci, Öner 2001: c 6/ 39) O yasanın da nereye gönderme yapmakta olduğu, yukarıdaki paragrafta ele alınmış bulunuyor. Zaten bu yasada da vakfın tescilinin kaza mahkemesi yargıcı yetkisinde olmasından tutun da vakfedilen malın daha vakfeden hayatta iken mütevellisinin, (artık vali yok, murahhas yok, konsey yok ama yönetim kurulu var) yönetim kurulu kararı ile

kendi vakfından kovulabilmesi maddeleri aynen korunuyor. Güncel deyimle, kopyalanıp, yapıştırılmış! Bir yandan da bu yasa, kendi alanında “yasadışı” denmesinin, anlamını, “İslâm’a aykırı olmak” diye tanımlamaktadır. (Madde 27/2)” Bu çalışmanın amacı, vakıf kavramının tanımlanması olmadığından, öteki maddeleri Ahkâm ile çelişiyorken, böyle bir madde içermesini de trajik bulmaktan öte yoruma girmiyorum. Yasanın kendi İslâm hukukuna aykırı!

Oysa, KKTC Anayasası’nın 131/1. Maddesi de der ki: “Vakıf Kuruluşu ve Temel Evkaf Kuralları (Ahkamü’l-Evkaf), bu Anayasaca tanınır.” Allah’tan tanınıyor! Ya bir de tanınmasaydı?

5. SONUÇ

Ne yazık ki halâ “çözülememiş” olan Kıbrıs Sorunu, her gündeme geldiğinde, adadaki iki halkın geçmişteki toprak mülkiyeti oranları, tartışma konusu olmaktadır. Özellikle Gazi Mağusa’nın varoşu konumunda, eskiden Rumlar ile meskûn olan Maraş’tan söz açıldığında ise Kıbrıs Türk tarafı, resmi olarak dile getirmemekle birlikte, Kıbrıs Türk tarafı ve Türkiye basınında, Maraş’taki Türk Vakıfları’nın mal varlıklarının, geçmişte usulsüzce el değiştirdikleri anlatılmaktadır.

Bu iddianın gerçek olduğu, bu makalenin Ekler bölümünde sunduğumuz belgelerden görünmektedir.

Ne var ki hiç konuşulmayan şey bu süreçte, 1878’den itibaren Türk tarafının adeta “istikrarla” hatalar yapmış olmasıdır. Bu anlamda Kıbrıs’ın Müslüman Evkafı, sadece Rumların değil, bizim de usulsüz yağmamızla değerinden çok şeyler yitirmiştir. Acı olan, vakıflar yönetiminin sömürgecilerin elinden alınmasından sonra bile, yönetilmesini düzenleyen yasaların, anayasaya “Ahkâm’a göre yönetilir” diye bir madde konulmuş olmasına rağmen, ruhuna aykırı, sömürge yasalarının “kopyala/yapıştır” modeli taklitleri ile sürdürülüyor, olmasıdır.

Bu bakımdan, Kıbrıs’taki toprak mülkiyeti oranlarının adanın öteki unsuru çıkarına değişiyor olmasının suçu, ne yazık ki tek başına onlara ait değildir.

KAYNAKÇA

- An, Ahmet (1996) *Kıbrıs Türk Liderliği’nin Oluşması*. Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları.
Altan. M. H. (1986) *Kıbrıs Vakıflar Tarihi*. Lefkoşa: Vakıflar İdaresi Yayınları.
Ateşin, Hüseyin Mehmet (1996) *Kıbrıs’ta İslami Kimlik Davası*. İstanbul: Marifet Yayınları.
Ateşin H.M. (1997). *Dr.Küçük ve Şeyh Nazım Kıbrısı* . İstanbul: Marifet Yayınları.
Beratlı Nazım. (1999) *Kıbrıslı Türk Kimliği’nin Oluşması*. Lefkoşa: Işık Kitabevi Yay.
----- (1999) *Kıbrıslı Türkler’in Tarihi*. c.3. Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları.
Boran, Yaşar. Ekinci, Mehmet Öner. Özdil, Ümit. (2001) *Kıbrıs Yasaları*. Lefkoşa: KKYC Meclisi Yayını.
Fedai, Harid. (1986) *Kıbrıs’ta Masum Millet Olayı*. İstanbul: KKTC Kültür Bakanlığı Yay.
Fedai, Harid. Altan, M.H.(2000) *Fadil Niyazi Korkut, Hatıralar*. Gazi Mağusa: DAÜ Yayınları.
Gazioğlu Ahmet (1960) *İngiliz İdaresinde Kıbrıs*. İstanbul: Kendi Yayını.
Gazioğlu Ahmet (1996) *ENOSİS Çemberinde Türkler*. İstanbul: CYREP Yayınları.
Manizade, Prof. Derviş.(1993) *65 Yıl Boyunca Kıbrıs*. K.T.Kültür Derneği. Yay.: İstanbul
Sarinay Yusuf (*Tarihsiz*) *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını.
Tekakpınar, Kemal- Doğasal, Demiray (1991) *Dr. Fazıl Küçük* . Lefkoşa: Dilhan Off Set Yayınları.
Ünlü, Cemalettin (1981) *Kıbrıs’ta Basın Olayı*. Ankara: Basın Yayın Gn. Md. Yayınları.

Arşiv Belgeleri

BOA., Nâme-I Hümayûn Defteri, nr. 14, s. 5. Zikr. *Dr. Yusuf Sarınay*
Sayın İrfan Çelik, Özel Arşiv

Web Siteleri

- http://www.bbc.co.uk/religion/religions/christianity/cofe/cofe_1.shtml
<http://www.mahkemeler.net/ifasil/Cap337.pdf> /
<http://www.mahkemeler.net/cgi-bin/yasametin.aspx?cnt=3267>
http://www.kypros.org/Constitution/English/appendix_u.htm
<http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un-dpadm/unpan039703~1.pdf>
<http://www.mahkemeler.net/cgi-bin/elektroksharf.aspx?which-letter=V>
<http://politikaakademisi.org/2015/01/19/lozan-tutanaklarında-kıbrıs/>
<http://www.altayli.net/wp-content/uploads/2016/07/OSMANLIDAN-CUMHUR%C4%B0YETE-KIBRIS.pdf>

EKLER

1878 KIBRIS KONVANSİYONU VE EKİ

Osmanlı İmparatorluğu ile Büyük Britanya arasında, Kıbrıs adasının yönetiminin, "geçici bir süre" Büyük Britanya'ya devredilmesine dair Konvansiyon (anlaşma) 27 Mayıs gecesi saat 20.00'de Yıldız Sarayı'nda sultanın da kabul ettiği, iki maddeden ibarettir:

Birinci maddeye göre Rusya, Kars, Ardahan ve Batum'u veya bunlardan birini elinde tutup, sultanın Asya'daki topraklarına tecavüz etmeğe kalkıştığı takdirde, İngiltere Osmanlı Devletine yardım edecek, buna karşılık, sultan da hristiyan tebaalarına ek haklar tanıyacak ve Kıbrıs adası yükümlülüklerini yerine getirmesi için, üs olarak kullanılmak üzere, İngiltere'ye devredilecektir. *İkinci maddeye göre* ise, bu anlaşma bir ay içerisinde karşılıklı olarak tasdik ve teati edilecektir. İngiliz büyükelçisi Layard, o gece durumu Londra'ya bildirir.

30 Mayıs günü, İngiliz Dışişleri İstanbul'a adanın devrini düzenleyen konvansiyonla ilgili önerilerini bildirir. 4 Haziran günü, yukarıdaki anlaşma metni Layard ve Saffet Paşa tarafından imzalanarak, resmen yürürlüğe girer. Sultan II. Abdülhamit, "Hukuk-u Şahaneme asla hâle gelmemesi kaydıyla muahadenameyi tasdik ederim" notunu düşerek, anlaşmayı parafe eder.

1 Temmuz 1878 günü yine Layard ile bu kez başvezirliğe yükselmiş bulunan Saffet Paşa arasında imzalanan bir ek anlaşma ile, adadaki İngiliz yönetiminin koşullarının belirlenir. Bu anlaşmaya göre:

1- Adada bir Şeriye mahkemesi bulunacak ve Müslüman ahalinin şeriata ilişkin davalarına bakacaktır.

2- Adadaki evkafın yönetimi için, İstanbul'daki Evkaf Nezareti bir yönetici atayacak ve bu yönetici İngiliz idaresinin de atayacağı bir diğer yönetici ile işbirliği halinde, adanın Müslüman evkafını yönetecektir.

3- İngiltere devleti ada gelirlerinden yönetim masraflarını düştikten sonra, geriye kalan miktarı Osmanlı maliyesine her yıl ödeyecektir. Bu miktarın hesaplanmasında son beş yılın ortalaması esas alınacak ve adadaki padişaha (emlak-i emiriye) veya devlete ait (emlak-i hümayun) gelirleri bu hesabın dışında tutulacaktır.

4- Gerek Osmanlı Devleti ve gerekse sultanın kendisi adada bulunan mallarını serbestçe kiralayıp, sataabileceklerdir ve bunların gelirleri ada gelirleri arasında sayılmayacaktır.

5- İngiltere Devleti, genel çıkarlar için adada ıslahat yapmak üzere gerekli gördüğü istimlakleri yapabilecektir.

6 - Rusya, Kars ve Ermenistan'da son savaşta ele geçirdiği yerleri Osmanlı devletine geri verdiği zaman, İngiltere devleti de Kıbrıs adasını boşaltacak ve 4 Haziran anlaşması yürürlükten kalkacaktır. (Layard Memories' den aktaran, Gazioğlu, 1996)

EK 2:

Kıbrıs'ın İngiltere'ye devri ile ilgili ferman:

Emr-i Âlî

BOA., Nâme-I Hümayûn Defteri, nr. 14, s. 5.

Efâhım-i vükelâyı Devlet-i Aliyyem'den Cezâir-i Bahr-ı Sefid Vilâyeti Vâlisi olup birinci rütbe Mecid ve Osmânî nisân-ı zî-sânlarını hâ'iz ü hâmil olan Vezîr-i dirâyet-semîrim Sâdık Pasa [dâme] iclâlû hüya ve mîr-imîrân-ı kirâmımdan Kıbrıs Cezîresi Mutasarrıfı ve mezkûr Mecidi nisân-ı zîsânının üçüncü rütbesinin hâ'iz ü hâmil Ahmed Pasa dame ikbâlühü ya ve Lefkose nâ'ib ve müftisi a'zâ-yı meclis ve mu'teberân-i ahâlîzide Mecdühüme hüküm ki: Kıbrıs cezîresinin esbâb-ı ma'lûmeden dolayı sù ret-i muvakkatede kendülerine teslimi İngiltere devlet-i fahimesi cânibinden arzu vü iltimâs olunus ve keyfiyyet Meclis-i Hâss-ı Vükelâ-yı Fihâmum'da lede'l-müzâkere Devlet-i Aliyye ile devlet-i müsârun-ileyhâ beynin demine'l-kâdim der-kâr olan revâbit-ı dosti vü musâfât ıktizâsınca Devlet-i Aliyyem hakkında olan efkâr uniyât-ı hayr-hâhânesinin simdiye kadar pek çok âsârını delâ'il-i fi'liyye ile isbât eylemiş olduğundan bu cihetle devlet-i müsârun-ileyhânın cezîre-i mezkûreyi sûret-i muvakkatede tasarruf eylemesi icâb-ı hâl ü maslahata muvâfık olacağından ol bâbda tanzîm olunan sened mücebinde adada kemâ-kân bir mahkeme-i ser'iyye bulunmak ve bu mahkeme adanın ahâlî-i Yslâmiyyesi'ne â'id ve mesâlih-i ser'iyye yi yurûtmeye devâm eylemek ve cevâmî'-i serife ve Yslâm mezârlûdî ve mekteblere ve adada bulunan sâ'ir te'sîsât-ı idiniyyeye â'idemvâl ü emlak ü arâziyi devlet-i müsârun-ileyhâ tarafından ta'yîn olunacak bir me'mûr ile birlikde idâre etmek üzere Evkâf-ı Hümayûn Nezâret-i Celîlesi tarafından ahâlî-i Yslâmiyye-i cezîreden biri me'mûr ta'yîn olunmak ve cezîre-i mezkûrenin el-yevm taraf-ı Devlet-i Aliyyem'e itâ etmekde olduğu mürettebât-ı sâhânem yekûnundan masârifât-ı mahalliyye ihrâc kılındıktan sonar fazla kalacak mîkdârı sene be-sene taraf-ı Devlet-i Aliyyem'e te'diye olunmak ve cezîre-i mezkûrede bulunan arâzi-i mîriyye ve vakfiyye serbestce fûrûht olunarak veyâ iltizâma verilerek bunlardan hâsıl olacak akça vâridât-ı mezkûre dâhilinde tutılmamak ve devlet-i müsârun-ileyhâ umûr-ı nâfi'a ve sâ'irfâ'ı de-ı umûmiyye makâsîdına mebnî lâzîm gelen arâziyi ve arâzi-i gayr-ı mezrû'ayı kıymet-i münâsibe ile ve me'mûrları vâsıtasiyla mübâyâ'aya me'zûn olmak serâ'iti ile cezîre-i mezkûre idâre-i muvakkatesinin devlet-i müsârun-ileyhâ me'mûrlarına teslimi bi't-tensib keyfiyyet taraf-ı esref-i mülûkâneme arz ile lede'l-istizân ol vechile icrâsı husûsuna irâde-i seniyye-i mülûkânem müte'allik ve seref-sudûr olmus olmadı siz ki vâli-i müsâr ve mutasarrıfı nâ'ib ve mufti ve sâ'ir-i mûmâ-ileyhimsiz, bâlâ da beyân olunduği üzere cezîre-i mezkûre idâre-i muvakkatesinin devlet-i müsârun-ileyhâya teslimi husûsuna mübâderet ve bu bâbda hılâf-ı rızâ-yı sâhâname bir güne hâl ü hareket vukû'a gelmemesine ihtimâm u dikkat eylesiniz. Tahrîran fi'l- yevmi's- selâsûn, min-ehri Cumâ de'l-âhura, li-sene hamse ve tis' inveni'm'e teynve elf."

(OSMANLI YDARESİN KIBRIS (NÜFUSU- ARAZİ DAĐILIMI VE TÜRK VAKIFLARI) Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dr. Yusuf SARINAY'dan alındı.)

EK 3: Maraş'taki Abdullah Paşa Vakfı'ndan bir miktar toprağın, Ay. Luka Kilisesine devredildiğine dair Tapu Senedi örneği

(3)

Village or Town *Varosha of Varosha* No. *175*
Locality *Ay. Yanni* Reference to Map Sheet *33* Plot *390*
Plan *13*
Boundaries: *Four sides Church of ay. Yanni of Varosha*

Property *Dikka (Lundi) ^{three} long ^{width} 200 + 352 of feet.*
(See C.C. 25/35 Rd 132)

Category of (1) Property *Harji enclosure* (2) Grounds *Harji enclosure*

(Name of Vakf) *Abdullah Paşa*

If Mevcoufe Class of Vakf *Mulhaga*
Charges (if any)

Assessed Value. *540* cp. Charge. *Law XII, 1907 (28)* per an. cp. p.
Law IX, 1908 (10)

Holder (a) *Church of ay. Louca*

Share or Interest (a) *Whole*

Title acquired (a) *prescription.*

A 809/49.

Previous Registration (if any)

(a) If the property is held by more than one person, the names of the several holders with their respective shares or interests and the means by which they acquired the same are to be set out here.

Kholesas page	Share or Interest	Holder	Title acquired	Transfers
		<i>K. Papanicolaou</i>		

Registered at *Jamagusta* the *9th* day of *July* 19*18*

EK 4: Çeşitli Vakıf Çiftliklerinden bazı arazilerin, Hristiyan vatandaşlara özel mülk olarak verildiğini gösteren tapu kaydı örnekleri

314 [Form N. 188.]

Village or Town Varadha F 225 No. 2303 ✓

Locality In the town of ... Reference to Map Sheet 33/20.37 Plot 60/1
Plan 120+121

Boundaries: Chirgou Yanni Kaudari, Mani wife of Christof
Chirkodi, Road, Christallou Yanni Kaudari
Lavari Yanni Olyppi

Property house of two rooms, one verandah + one walled yard
1538 sq. feet.

Category of (1) Property Mauka (2) Grounds as Mevcaufe

(Name of Vakf) Lala Mustafa Pasha

If Mevcaufe Class of Vakf Mashkutta

Charges (if any) 1/2 cp. Dajeri/Bevici muau

Assessed Value: 4000 cp. Charge, Law XII, 1907 (26) per an. cp. p.
Law IX, 1908 (10)

Holder (a) Thedeana fochari Yanni Kaudari
Carried to No. 2303

Share or Interest (a) Whole

Title acquired (a) Gift from her father J. 4/1/22

Previous Registration (if any) 2296

(a) If the property is held by more than one person, the names of the several holders with their respective shares or interests and the means by which they acquired the same are to be set out here.

Khulassa page	Share or Interest	Holder	Title acquired	Transfers

Registered at Pranaputta on 17th day of January 1922
and L : : 2 8 cp. fees paid.

Village or Town Varaha of Varaha No. 320
Locality ay. Triada Reference to Map Sheet 33/3 Plot 74
Boundaries: Hali; Louca yorghian & Eleonou of Michael
Bampou, Hali, Eleonou of Michael Bampou

Property Fidei (Livadi) one plot

Category of (1) Property Arazi mecoufe (2) Grounds Arazi mecoufe
(Name of Vakf Abdullah Pasha)

If Mecoufe Class of Vakf Mulhaga
Charges (if any)

Assessed Value 400 cp. Charge, Law XII., 1907 (28) per an. cp. 10
Law IX., 1908 (10)

Holder (a) as below

Share or Interest (a) as below

Title acquired (a) By inheritance from their father Panayi

Previous Registration (if any) 9186

(a) If the property is held by more than one person, the names of the several holders with their respective shares or interests and the means by which they acquired the same are to be set out here.

Khulassa page	Share or Interest	Holder	Title acquired	Transfers
1598	1/4	Yorgi Panayi yorgi Poupandou	By inheritance	
606	1/4	Eleonou	"	
341	1/4	Christinan	"	
265	1/4	Constanti	"	

NOT: Her iki örnekte de söz konusu araziler tapu sahibine "babasından" geçmektedirler. Yani önceden devlet vakıf araziyi birilerine vermiş ve o da çocuklarına miras olarak devrediyor!